

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer ha-emunot ve-ha-de'ot

Se'adyah <Ga'on>

וּשְׂאֵרֵי הַיְדְּעָס

Laipsig, 619 [1858 oder 1859]

ושארה רמאמה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9691

המאמר העשירי במה הוא הטוב לאדם שיעשהו בעולם הזה ואחל בכל מאמר במה שהוא לו ממה שהודיענו אהינו ובמה שמחזקו מן המושכל ואחר כן אסמך לו מי שנש' איו ומי שחלק עליו ממיו שהגיע איו ואזכור מה שיש לו מן הדברי' ומה שיש עליו מן התשובו' ואח"כ אחתום בראיות הנבואה אשר לענין ההוא אשר לו המאמר • ומהאלהים אשאל להישירני וכל מי שמעיין בו ולהגיעני אל תאותי בעדו וחסידיו והוא שומע קרוב : נשלמה ההקדמה :

המאמר הראשון

בשהנמצאות כלם מחודשות :

אמר יהודה בן שאול • אמר מחבר הספר הקדמת המאמר הזה כי כל מעיין בו הוא דורש דבר שלא נפל עליו ראות העין ולא השיגוהו החושי' • אך הוא משתדל לקיים אותו מדרך הבאת הראיו' מן המושכל והוא איך היו הדברים לפנינו ועיקר הדבר שהוא דורש רק למאד לא ישיגוהו החוש והוא משתדל להשיגו במחשבה • וכיון שהענין המבוקש כן הית' כוונת מבקשו שימצאהו כאשר ימצאו על הצור' אשר בקש למצאו בה אין ראוי להרחיקו ולא שיתעסק למצאו בצורה אחרת וידיע' איך היו הדברי' לפנינו הוא דבר שלא ראה אותו אחד מן המדברים אבל כלנו מכוונים להגיע בשכלנו אל דבר רחוק ועמוק מחושינו • וכאשר אמר החכם בזה (קסלתז' כ"ד) רחוק מה שהיה ועמוק עמוק וגו' • וכאשר יצא לנו כי הדברים חודשו לא מדבר וחושינו לא נפלו על דבר כזה אין ראוי לנו להתרחק ממנו ולמהר לומר איך נודה בדבר שלא ראינו כמוהו אך תנוה דעתנו עליו ונשמה בו כיון שהגענו אל מה שבקשנו • והוצרכתי להקדי' ההקדמ' הזאת שלא יקוה הקורא בספר הזה שאמציאנו דבר לא מדבר בראות עין והקדמתי לו כי איו היה זה אפשר לא היה צריך לראיה ולא לעיון ולא להוצי' דבר מתוך דבר • ועוד כי היינו אנחנו ושאר בני אדם שויים במציאותו ולא היינו חולקי' בדבר מענינו • אבל הצטרכנו אל עיון שיגלה אותו לנו ולראיה שתבארהו לנו מפני שלא היה נראה ולא מוחש • ולא אנחנו בלבד הסכמנו עם נפשנו על הודאת דבר שלא

ראינו כמוהו בתחלה אך כל המעיינים והמביאים ראיות הסכימו עם נפשם על כזה. כי אנשי הקדמות הם משתדלים לקיים דבר שאין לו תחלה ולא סוף ולא נפלו חושיהם על דבר שחשו אותו והשיגוהו שאין לו תחלה ולא סוף אבל הם משתדלים להשיג את זה בשכלם. ובעלי השניים משתדלים לקיים שני דברים זה הפך זה מתפרדי' נמוגו והיה העולם. והם לא ראו שני דברים זה הפך זה נפרדי' ולא איך נמוגו ונתערבו. אך הם משתדלי' להביא ראיה על זה בדרך השכל. ובעלי החמר הקדמון הם מכווני' לקיימו היולי דבר שאין בו חום ולא קור ולא לחות ולא יובש נהפך בכח מהכחות והיו בו אלה הארבעה. והם לא השיגו דבר אין בו אחד מן הארבעה ולא איך יהפך ויתחדשו בו הארבעה אבל כוונתם לעמוד עליו מדרך הקשת השכל וכן כל שאר הדעות כאשר אני עתיד לבאר. וכיון שהדבר כן כבר הסכים הכל עם נפשו על הודאת דבר בתחל' לא נפל עליו ראות עין. ואתה המבקש ירחמך הא' כאשר יצא לך ממאמרנו כמו זה והו' היות דבר לא מדבר א' תמהר להרחיקו כי כמו זה בקשת מתחלת בקשתך וכל מבקש זולתך כן בקש. אך שמע והתבונן כי ראיותך חזקות מראיותיהם ויש לך טענות שתשיב בהם על כל כת מהם ואחר זה שאתה יש לך יתרון עליהם באותות ובמופתים שהתקיימו לך החזק באלה השלשה דברי' בכל שער מהספר הזה והם שראיתך יותר חזקה ושיש לך תשובות על מי שהולק עליך ואותות נביאוך מהיתרון:

וכאשר בארתי ההקדמה הזאת אומר. כי אלהינו יתברך ויתעלה הודיענו כי כל הדברים מחודשים והוא חדשם לא מדבר כמו שאמר (בראשית א' א') בראשית ברא אלהים וגו'. ואומר עוד (ישעיה מ"ד כ"ד) אנכי י"י עושה כל נוטה שמים לבדי וגו'. ואמת זה אצלנו באותות ובמופתים וקבלנוהו. ואחרי כן עיינתי בענין הזה היתאמת בעיון כאשר התאמת בנבואה ומצאתו כן מפנים רבים אקצר מכללם ארבע ראיות: הראשונ' מהם מן התכליות והוא שהשמים והארץ כיון שהתברר שיש להם תכלי' בהיות הארץ באמצע וסבוב השמים סביבותי' התחייב שיהי' לכחם תכלית. כי אי אפשר שיהיה כח לאין תכלית בגשם בעל תכלי' ורוחה זה הידוע וכאשר יכלה הכח השומר אותם התחייב שיהי' להם תחלה וסוף. ואחרי שנגלתה לי זאת הראיה התישבתי בדקדוק

ולא מהרתי לגזור אומר בה עד שבררתיה באמרי שמא הארץ
 אין לה תכלית בארץ וברחב ובעמק • אחרי כן אמרתי אלו היתה
 כן לא היתה השמש מקפת אותה עד שהיה משלמת סבובה בכל
 יום ולילה פעם אחת ותשוב זורחת ממקום שזרחה ובאה למקום
 שבאה וכן הירח ושאר הככבים • ואחרי כן אמרתי שמא השמים
 אין להם תכלית ואמרתי ואיך יהיה זה והם מתנועעים כלם
 וסובבים סבב הארץ תמיד כי לא יתכן לחשוב כל הגלגל הקרוב
 אלינו הוא אשר יסוב והשאר יותר גדול משיסוב מפני שאין אנו
 משכילים כי אם זה הדבר אשר יסוב ולא נשכיל אחריו דבר אחר
 כל שכן שנאמין שהוא שמים ונאמר שהוא סובב • ואחרי כן
 הקרתי ואמרתי שמא יש ארצות רבות ושמים רבים יקיפו כל
 שמים מהם הארץ שלהם ויהיו עולמים שאין להם תכלית •
 וראיתי זה נמנע מצד הטבע כי לא יתכן להיות עפר ממעל לאש
 בטבע ולא אויר תחת מים בטבע כי האש והאויר קלים שניהם
 והעפר והמים כבדים שניהם • וידעתי כי אילו היה בנמצא גוש
 עפר הויץ לארץ הזאת היה בוקע כל אויר וכל אש עד אשר יגיע
 לעפר הארץ הזאת • וכן אם היה מקוה מים הויץ למים האלה
 היה בוקע האויר והאש עד שיגיע למים האלה • ומצאתי המציאה
 הגמורה כי אין שמים בלתי אלה ולא ארץ כי אם זאת וכי השמים
 האלה יש להם תכלית והארץ הזאת יש לה תכלית וכאשר
 גשמייהם יש להם גבול כן יש לכחם גבול מגיע א קץ ויעמוד אצלו
 ולא יתכן להם לעמוד אחר כלות הכח ההוא ולא ימצאו קודם
 היותו ומצאתי הכתוב שהעיד עליהם בתכלית באמרו (דברים י"ג ט')
 מקצה הארץ ועד קצה הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים •
 והעיד כי השמש תסובב סבב הארץ ותשוב בכל יום וזרח השמש
 ובא השמש (קטלת א' ט')

והראיה השנית מקבוצ החלקים והרכבת הפרקים • והוא
 שראיתי הגשמים חלקים מחוברים ופרקים מורכבים • והתבאר
 לי בהם סימן מעשה העושה והחדוש • אחר כן אמרתי שמא אלה
 הפרקים והחבורים אינם כי אם בגשמים הקטנים • רוצה לומר
 גשמי החוש והצמח • ופשטתי מחשבתי אל הארץ והנה היא כן
 כי היא עפר ואבן וחול והדומה להם מקובצים • ועליתי בה אל
 השמים וראיתי בהם כתות רבות מן הגלגלי קצתם בתוך קצתם •
 יש בהם כתות מן המאורים הנקראים ככבים נגורו גדול וקטן

התי

רב אור ומעט אור והורכבו בתוך הגלגלים ההם : וכאשר נתברר לי הקבוץ והחבור וההרכבה אשר הם החדושים בגשם השמים וזולתם האמנתי בעבור הראיה הזאת עוד כי השמים וכל אשר בהם מחודשים : ומצאתי הכתוב אומר כי פירוד חלקי החיים וחבורם יורה על החדוש והוא אמרו (תהלים קי"ט ע"ג) ידיך עשיתי ויכוננני : ואמר בארץ (ישעיה מ"ב י"ח) יוצר הארץ ועושה הוא כוננה : ואמר בשמים (תהלים ס"ד) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירה וככבים אשר כוננת :

והשלישית מן הראיות המקרים : והוא שמצאתי כל הגשמים לא ימלטו ממקרים שיקרו בכל אחד אם מעצמו אם מזולת עצמו כמו שיוולד החי והצמח ויגדל עד אשר ישלם ואחר כן יחסר ויתפרדו חלקיו : ואחר כן אמרתי שמא הארץ נמלטת מאלה המקרים : והשתדלתי בה ומצאתיה שאיננה נמלטת מצמח וחיים שהם מחודשים וידוע כי מה שאיננו נמלט מן המחודש שהוא כמוהו : אחר כן אמרתי שמא השמים נמלטים מחודשים כאלה : והשתכלתי והנה אינם נמלטים מחודשים ועקרם התנועה הרבקה בהם לא תנוח אבל תנועות רבות שונות עד אם תערוך אחת מהנה א' האחרת תדע כי יש להם אחר ומהירות ומהם נפילת אור קצתם על קצתם ויתחדש בהם האור כירח : ומהם שמראה קצת הכבים לקצת האדם והלובן והירקרק והירוק : וכאשר מצאתי החדושים שכללו אותם והם לא קדמו להם האמנתי כל מה שלא קדם החדוש הוא כמוהו בעבור שהוא נכנס בגדרו : ואמר הכתוב בחדושי הארץ והשמים שהם מזורים על תחלתם (ישעיה מ"ב י"ב) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי :

והראיה הרביעי' מהזמן : והוא שידעתי כי הזמנים שלשה חולף ועומד ועתיד : ואף על פי שהעומד פחות מכל עתה שמתו העתה כנקודה ואמרתי אם יהיה האדם משתדל במחשבתו לעלות מהנקודה הזאת למעלה לא יתכן לו זה בעבור שהזמן אין לו תכלית ומה שאין לו תכלית לא תעלה בו המחשבה למעלה ותעבור בו : העלה עצמה תמנע שתלך בו ההויה למטה ותעבור בו עד שתגיע אצלנו : ואם לא תגיע ההויה אלינו לא נהיה : ויהיה הדבר מחוייב שאנחנו הזמן ההוים אינם הוים והנמצאים אינם נמצאים : וכאשר מצאתי עצמי נמצא ידעתי כי ההויה עברה על הזמן עד שהגיעה

אלי • ולולי שיש לזמן תכלית לא היתה ההויה עוברת בן והיתה דעתי בזמן גם כן בזמן העתיד כאשר היתה דעתי בחולף בלא עכוב • ומצאתי הכתוב אומר כמו זה בזמן הרחוק • כל אדם הוו בו אנוש יעִיט מרחוק) • ואמר (לויז ל"ו ג') אשא דעי למרחוק • והגיעני על אחד מהמכחשים ממי שפגע זולתי מהמאמינים שטען על הראיה הזאת ואמר היתכן שיעבור האדם מה שאין לו תכלית לחלקיו בהליכה כי כל מיל שילך אותו האדם או אמה ויעלה אותו על מחשבתו נמצאהו מתחלק לחלקים שאין להם תכלית • ומקצת המאמינים הוצרך להודות בחלק שאינו מתחלק • וקצתם הודה בטפר"ה*) פירוש הוא הדלוג מלמטה למעלה • וקצתם הודה בנפילת חלקים רבים על חלקים • והשתכלתי בטענה הזאת ומצאתיה נבהלה מפני שחלוק הדבר לאין תכלית אינו נופל כי אם במחשבה ולא יתכן שיפול בפועל מפני שהוא דק מנפול הפעל עליו או החלוק • ואם הזמן החולף עברה אותו ההויה במחשבה לא בפעל הוא בעיני דומה הטענה הזאת • ואם ההויה עברה בזמן בפעל עד שהגיע אליה היתה זאת הטענה אינה שוברת טענותינו מפני שהיא במחשבה • ואחרי אלה הראיות יש לי ראיות אחרות • מהם מה שכתבתיו בפרשת בראשית ומהם מה שכתבתיו בפירוש הלכות יצירה ובתשובותי על חיוי הבלכי • חוץ מדברים אחרים תמצאם בשאר חבורי • ועם כל זה אומר כי התשובות אשר אשיב בהם במאמר הזה על מי שחולק על הדעת הוה הם כלם מחזקות ומאמצות אותו וצריך שיתבונן האדם בהם • ויחובר מהם אל הדעת הוה מה שהוא

*) *طفرة*, *tafra*, Sprung. Ibrahîm Ibn Sajjar an-Natztzâm behauptete nämlich die Theilbarkeit in's Unendliche, und als man ihn fragte, wie denn eine Ameise, als etwas Endliches, beim Gehen von einem Felsenrande zum andern, das was kein Ende habe, durchmesse; so antwortete er: *يقطع بعضها بالمشي وبعضها بالطفرة*, sie durchmisst es theils durch das Gehen und theils durch den Sprung. Er war auch der Erste, welcher die Behauptung vom Sprung aufstellte, *واحدث القول بالطفرة*. Vergl. *كتاب الملل والنحل* von Schahrestâni I, p. 38 u. 39; Haarbrücker's deutsche Uebersetzung, S. 56.

דומה לו. וכאשר התברר לי ברור גמור כי הדברים כלם מחודשים
 עיינתי אחר כן היתכן שיעשו את עצמם או לא יתכן שיעשה אותם
 כי אם זולתם. ובטל אצלי שיהיו הם עושים את עצמם מפנים
 אני זוכר מהם שלשה. הפנים הראשונים הם שכל גשם
 שנכוין אליו מן הנמצאות וחשבנו שהוא יעשה את עצמו. אנחנו
 יודעים שאחר היותו יהיה יותר חזק ואמיץ על עשות כמוהו. ואם
 עשה את עצמו והוא חלש יעשה כמוהו והוא חזק. וכאשר נלאה
 לעשות כמוהו והוא חזק כבר נלאה לעשות כמוהו והוא חלש.
 והפנים השניים כי כאשר נעלה במחשבתנו שיעשה הדבר
 את עצמו זה שקר על שני חלקי הזמן כי אם נשתדל להודות
 בעשותו עצמו קודם שיהיה יודעים אנחנו כי אז היה נעדר והנעדר
 לא יעשה דבר. ואם נאמר כי אחר שהיה עשה את עצמו כיון
 שקדמה היותו איננו צריך לעשות את עצמו ואין בכאן חלק שלישי
 כי אם עתה אשר איננה סובלת מעשה. והפנים השלישיים
 כי כאשר נחשוב שהגשם יכול לעשות את עצמו לא יתכן זה
 אלא עד שנחשוב עליו שהוא יכול לעזוב עשותו את עצמו.
 ואם נחשוב עליו זה נמצאהו נמצא ונעדר יחד מפני שמחשבתנו
 יכול לא יהיה כי אם נמצא וחברנו איו מאמר שלא יעשה את
 עצמו הוא שנאמין שהוא נעדר. ומה שהביא לקבץ נמצא עם
 נעדר לדבר אחד בענין הוא שקר משחת. ומצאתי הכתוב שקדם
 להכחשת הענין הזה באמרו (תהלים ק' ג') הוא עשנו ולא אנחנו
 ובקצפו על מי שאמר (יחזק' כ"ט ג') לי יאורי ואני עשיתיני. וענשו
 אותו:

ואחר הפנים האלה אשר בטלו אצלי שיהיה הדבר מחדש
 את עצמו וחייבו שזולתו עשהו עיינתי במלאכת העיון אם
 מחדשו עשהו מדבר או לא מדבר כאשר נכתב בספרים. ומצאתי
 שנעלה בשכלנו שחדשו מדבר טעות מפני שהוא דבר סותר קצתו
 את קצתו מפני שאמרנו חדשו מחייב שיהיה העצם נברא מוחל.
 ואם נשער המאמר מדבר נחייב שחומר שלו קדמון לא נברא
 ולא מוחל וכאשר נעלה על השכל חדשו לא מדבר נמצאהו דבר
 ישר. ואם יאמר לי אומר חייבת לדברים עושה בידוע מפני שלא
 ראית במוחש עשוי כי אם מעושה ולא פעל כי אם מפועל ג"כ
 לא ראית במוחש שיהיה דבר כי אם מדבר ואיך שמת ראיתך
 שאין פעל כי אם מפועל ולא שמת ראיתך שאין דבר כי אם

מדבר והם שוים במציאה • אומר לו כי היות דבר מדבר או לא מדבר הוא המבוקש אשר דרשתי להביא הראיות עליו • ולא יתכן שיהיה הדבר אשר יתעסקו להביא עד עליו שיעיד הוא על עצמו באחת משתי המעלות אבל מביאים עד מזולתו כאשר היה אין פעל כי אם מפועל לצד מן המבוקש הוזה אשר אנחנו מבקשים אמתתו לקחתיו לראיה עליו ודן לי היות דבר לא מדבר עם שמצאתי קצת מהדברים אפשר שיאמר עליו זה אלא שהמאמר דק יוצא הוץ לענין הספר והנחתיו ולקחתי הגלוי • והתבאר לי עוד כי כל מה שנחשוב שהנמצאות נבראו ממנו כבר חייבנו שהדבר ההוא הוא קדמון ואם היה קדמון ישתוה הוא והבורא בקדמות התחייב שלא יוכל לו לברוא ממנו דברים ולא היה נשמע לו להפעל כרצונו ולהצטייר כחפצו אלא שנחבר איהם עלה שלישית למחשבתנו הפרידה ביניהם עד שהיה בה זה עושה וזה עשוי •

ואם נאמר זה נאמר דבר שאיננו נמצא כי לא מצאנו בי אם עושה ועשוי לבד • וזכרתי עוד כי עקר מבוקשנו היה מי עשה מדבר כי העושה ראוי שיקדם לעשוי ואין א' מהם יותר ראוי להיות סבה להויית האחר ממה שיהיה האחר סבה להוייתו וזה שקר גמור † וזכרתי עוד כי האומר שהוא ברא דבר מדבר כשימשך האדם עמו ימשכנו עד שיביאנו אל שלא ברא דבר כלל • והוא שהסבה המפלת בלב היות דבר מדבר הוא המנחש כן השגנוהו • ויאמר כי המוחש גם כן יושג שיהיה במקום ובזמן ובצורה מצויירת ובשיעור משוער ובמצב נצב ובצירוף מצטרף ושאר התכונות הדומות לאלה כי משפטם כלם בשער הזה כמשפט דבר מדבר • ואם נבוא להשלים כל משפטיהם עד שנאמר נברא דבר מדבר בזמן ובמקום ובשיעור משוער ועל מצב נצב ובצירוף מצטרף והדומה להם והיו כלם קדמוניות לא נשאר אם כן דבר לבורא ותבטל הבריאה כלל • ודקדקתי עוד כי אם לא נודה היות דבר לא מדבר לפניו לא יתכן שימצא דבר כלל • והוא שאם נעלה במחשבתנו דבר מדבר יהיה דרך הדבר השני במאמר כדרך הראשון ותנאו שלא יהיה כי אם מדבר שלישי ודרך השלישי כדרך השני ותנאו שלא יהיה כי אם מדבר רביעי ויגיע הדבר עד אין תכלית • וכיון שמה שאין לו תכלית לא ישלם כבר נתחייב שלא נמצא והנה אנחנו נמצאים • ולולי שהדברים אשר היו לפנים יש להם תכלית לא היו נשלמים עד שנמצינו • ואשר יצא

חזנות

ח

שהמוחש

לנו מן המושכל הוא הכתוב בספרי הנביאים כי הגשמים תחלתם
 מאת הבורא כאשר נאמר (תכליס ל' ז') בטרם הרים יולדו ותחולל
 ארץ ותבל ומעולם ועד העולם אתה אל וכיון שהגעתי לאמת
 אלה השלשה שרשים בדרך העיון כאשר התאמתו בדברי הנביאים
 והמופתים והוא שהדברים מחודשים ושמהדשם זולתם ושהוא
 חדשם לא מדבר והיה זה הדעת הראשון מן המאמר הזה אשר
 הוא העיון בהתחלות ראוי שאביא אחריו שנים עשר דעות למי
 שחלק עלינו באמונה הזאת ויהיה הכל שלש עשרה ואבאר בו
 כל מה שטען בו כל עם לדעתם ומה שסתר אותו ואם יהיה לו
 דומה מן הכתוב אבארהו בגורת השם :

והדעת השני דעת מי שאמר שבורא הדברים יש לו גשמים
 רוחניים קדמוניים מהם ברא אלה הגשמים המורכבים וטען על
 זה מפני שלא יהיה דבר כי אם מדבר וכאשר עלו במחשבתם
 למעלה והתעסקו לדמות איך ברא הבורא הדברים המורכבים מן
 הרוחניים אמרו נדמה לנו שהוא קבץ מהם נקודות קטנות והם
 החלקים אשר לא יחלקו והם מעלים אותם במחשבתם שהם
 דקי' עד מאד יותר דק מה שאפשר להיות מן האבק ועשה מהם
 קו ישר ואחר כן גזר הקו ההוא לשני גזרים שוים אחר כן הרכיב
 מן האחד מהם על השני הרכבה אלכסונית עד שיהיו כצורת הסמך
 היונית* אשר היא כצורת אלף למד בערבי בלא תושבת כזה ל'
 ואחר כן סימר אותם במקום שנפגשו ואחר כן גזר אותם ממקום
 הסימור ועשה האחד מהם הגלגל העליון הגדול ועשה מן האחרת
 הגלגלים הקטנים ואחר כן צייר מן החלקים ההם הרוחניים
 צורה אצטרובולית וברא מהם עגלת האש ואחר כן צייר מהם
 צורה שמינייה וברא ממנה עגלת העפר ואחר כן צייר מהם
 צורה שמים עשרנייה ושם עליה סבוב האויר ואחר כן צייר
 ממנה צורה עשרימייה וברא ממנה כל הימים וגזרו בזה ושמו בזה
 אמונתם והביאם אל המאמר הזה שלא יודו במה שאינו בנמצא
 ואלה הצורות אשר טרחו בהבאתם לדמותם אל צורות הטבעים
 האלה הנמצאים והנני מבאר מה שיש עליהם בשערים האלה
 ואומר שיש עליהם במאמרים האלה שתיים עשרה תשובות מהם
 הארבעה הראשונות אשר הורו אותנו שהדברים מחודשים

Atome

ii

puram
900 c
Spekre

(* לפי הגדה החכם שי"ר צ"ל כ"ף היונית .

ומהם האחרות אשר הורו אותנו שבזרא הדברים בראם לא מדבר ואחר שיסבלו אלה השמונה תשובות אני מוצא ארבעה תשובות אחרות שיתחייבו בהם תחלתם שהם האמינו במה שאין כמוהו בנראה והם הרוחניים אשר הם מדמים במחשבתם כאבק וכדק מכל דק וכחלק שאין מתחלק וזה דבר שלא יושכל: והשנית אני רואה כי אלה הדברים אשר טענו לא יתכן שיהיו חמים ולא קרים ולא לחים ולא יבשים מפני שהם אומרים שאלה הד' טבעים מהם נבראו ואני רואה עוד שלא יתכן להיות להם מראה ולא טעם ולא ריח ולא גבול ולא שיעור ולא רוב ולא מיעוט ולא במקום ולא בזמן מפני שאלה הדברים הם תארי הגשמים והדברים ההם הם אצלם קודם הגשמים וזה תוספת למה שלא יושכל וברחו מהיות דבר לא מדבר ונכנסו במה שהוא יותר רחוק ועמוק ממנו:

והשלישית שאני מרחיק ואחשוב לשקר התהפכות דבר לא מצוייר בצורה עד שיצוייר בצורת האש המים והאוויר והעפר והצטיירות מה שאינו ארוך ולא רחב ולא עמוק עד שהיה ממנו הארוך הרחב העמוק וכן השתנות מה שאין לו ענין עד שיהיו לו כל הענינים הנראים עתה ואם אצלם ^{שנתקנו} כל ההפוכים והשנויים מפני שהבורא חכם יכול להפכם ולשנותם חכמתו אם כן ויכלתו לברא דבר לא מדבר וננוח מאה הרוחניים השקרים:

והרביעית שלא תחקים מה שטרהו בו מהאמנת החתוך והדבוק וההרכבה והסימור והחתוך השני ושאר מה שנסמך אל המעשים האלה מפני שאין ראיה מעמדת על דבר מהם אבל הם מחשבות וסברות אבל אני רואה שיש במלאכה הזאת סתירה והיא שהעושה אצלם אם הוא יכול להפוך את הרוחניים גשמים הוא יכול להפכם ברגע אחד ובטלו אלו החלוקים ואם הוא אצלם אינו יכול להפכם כי אם מעט כמעשה הברואים דבר אחרי דבר כל שכן שלא יוכל להפכם מן הרוחניות אל הגשמיות וסבלו אלה השקרים כלם מלבד עויבת האותות והמופתים ומן ההודאה בבלתי המוחש לא נחו והגיעני כי יש אנשים מעמנו חשבו כי הענין שאמר בו הכתוב (משלי ס' כ"ג) יי קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז ושאר הפרשה הוא ענין אלה הרוחניים התבוננתי בדבר ומצאתיו שטעו בפירוש הענין הזה מהמש עשרה פנים השנים עשר אשר בארתיים מדרך השכל אך

הג' אחרים מדרך לשון העברים ודברי המקרא • תחלתם כי
 מלת קנני מורה על בריאת הדבר כמו שאמר (בראש' י"ד ל"ב) קונה
 שמים וארץ • וכמו שאמר עוד (תכל' ק"ד ל"ט) מלאה הארץ קנינך •
 ואם הם מחזיקים שהמלה הזאת מחייבת קדמות יחשבו גם כן
 כי השמים וכל אשר בהם קדמונים ויבטלו בריאתם מרוחניים
 אשר היתה כוונתה אליהם • ואם תהיה אצלם מלת הקנין בשמים
 ובארץ מחייבם בריאתם היא עצמה תחייב בריאת הרוחניים •
 והשניים שמלת ראשית דרכו מורה על ענין תחלת הבריאה
 כי כמוה נאמר בגדול שבבהמות (איוב מ' י"ט) הוא ראשית דרכי
 אל וכאשר ענינה שם שהוא תחלת מה שברא בבהמות יהיה גם
 כן ענינה הנה כי זה הנזכר תחלת מה שברא מהדברים • ואם
 אינם רוצים בפירוש הזה יחייבו שהבהמה ההיא קדמונית •
 והשלישיים שזה הענין הנזכר אוהב האמת ושונא השקר •
 כמו שאמר (משלי ח' ח') בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל
 ועקש • ומי שאהבו אוהב את החיים ומי ששנאו אוהב המות כמו
 שאמר (שס טס ל"ה) כי מוצאי מצא חיים וחוטאי חומס נפשו כל
 משנאי אהבו מות • והוא מצוה לבקשו ולהזהר בו • כמו שאמר
 (שס טס ל"ב) ועתה בנים שמעו לי והקשיבו כל אמרי פי • ואם
 הם הרוחניים אין נמלטות המדות האלה שיהיו להם אם בענין
 פשיטותם או אחר הרכבתם • ואם נחשוב אותם להם בפשיטותם
 אין עמם בעת ההיא צדק ולא טוב ולא חיים ולא מות ולא אדם
 נמצא שיבקשם ויגיע אליהם • ואם נחשוב שהם להם אחרי
 ההרכבה החלק אשר יש לנו מהם אנחנו מגיעים אליו בהכרח
 והחלק הנשאר אשר לא הורכב אי אפשר להגיע אליו כי המורכבות
 יבדילו בינינו וביניו כפי דבריהם • והגיעני שאחרים חשבו
 כי פרשת (איוב כ"ח י"ב) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה
 ושאר הענין שהוא תאר הרוחניים מפני שאמר באחרונה אלהים
 הבין דרכה והוא ידע את מקומה • ומצאתי אלה גם כן טעו בפיו
 יותר מטעות הראשונים מפני שהענין הראשון אין מפורש בו
 שהיא החכמה אע"פי שעל האמת שאין בו ספק שהוא על החכמה
 אבל הענין השני היה זכרון החכמה בו מפורש ואיך הטעו עצמם
 בכנוייו • וראיתי עוד שהכתוב מבאר על החכמה הזאת כי נמצאת
 עם הארבעה יסודות לא קודם כאשר נאמר אלהים הבין דרכה
 והוא ידע את מקומה • כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל

קנינות

לעיל
מקומה
מפני

2

השמים יראה • זכר השמים והארץ ואחר כן לעשות לרוח משקל
 ומים תכן במדה זכר האויר והמים • אחר כן ראה ויספרה הכינה
 וגם הקרה • וכבר נגלה בטול סברת שני הענינים האלה ברוחניות •
 אך הם על החכמה ואין החפץ בה שהיא היתה לבורא ככלי שברא
 בה הדברים אבל החפץ בה שהיא חדשה מבריאת היסודות
 וסעפותם ונתבארה חכמתו שבה הכל מתוקן : *א*
 והדעת השלישי דעת מי שאמר שבורא הגשמים בראם
 מעצמו • מצאתי אלה האנשים לא נתכן להם לכחש בעושה ועם
 זה לא קבל שכלם כפי מהשבתם היות דבר לא מדבר • וכיון
 שאין דבר כי אם הבורא האמינו כי ברא הדברים מן עצמו •
 ואלה ירחמך האל יותר כסילים מן הראשונים • וראיתי לגלות
 אולתם בשלש עשר פנים • מהם הארבעה אשר על בעלי
 הרוחניים • וארבעה ראיות החדוש • וארבעה ראיות היות דבר
 לא מדבר • אך אופני התשובה אשר על מי שאמר בקדמות
 הרוחניים אינם חייבים בהם אך הם חייבים כמותם חמש ענינים
 כל אחד מהם הרחיק אותו • הראשון השתנות הענין הקדמון
 אשר אין לו צורה ולא תכונה ולא שיעור ולא מקום ולא זמן עד
 ששב קצת גוף שיש לו צורה ושיעור וגבול ומקום וזמן ושאר מה
 שנכללו עליו הנמצאות ואין להעלות זה על הלב כי אם מרחוק
 שברחוקים :

החלם

א

א

והשני בחירת האדם אשר לא ישיגוהו שנוי ולא יפעל בו
 פועל ולא ישיגוהו משיג שישים קצתו גוף עד שישגוהו המשיגים
 ועד שיפלו בו הפועלים ועד שישכל אחר החכמה ויאנש אחר
 המנוחה וירעב ויצמא וידאג וייגע וישגוהו שאר הרעות • והוא
 היה רחוק מכל אלה ואין לו צורך לקנות מהם תועלת אין אלה
 הדברים כי אם מעניני ההבל :

והשלישי הצדיק אשר לא יעול איך גור על קצת חלקיו
 להפילם ברעות האלה • וכאשר אשתדל לדעת זאת לא אמצאהו
 שיעבור אחד משני ענינים אם שבא עליו זה בדין והתחייב בו
 לא יהיה כי אם בעבור רעה שעשה או בחטאים שחטא • או שיהיה
 בלא חיוב ויהיה זה חמס שחמסו ועול שעול עליו • ועל אי זה
 משני הענינים שבא הדבר מצאתיו מופסד ושקר :

א

והרביעי איך קבל החלק ההוא מצות שאר החלקים עד
 שהטבע ונתקן ונצטייר ונכנס תחת הצער • אם היה זה בעבור

א

פחד שפחד או תקוה שקוה • ואלו היה זה על אי זה משני הענינים
לא ימלט שיהיה דרך הכל שיפחד ושיקוה או שיהיה זה דרך
הקצת לבד • ואם הוא זה דרך הכל מאי זה דבר יירא ולמה יקוה
ואין דבר וולתו • ואם יהיה זה דרך הקצת לאי זו עלה שב הקצת
מקוה ומפחד והשאר לא יקוה ולא יפחד • ואם הקצת קבל מצות
הרוב לא לתקוה ולא לפחד ולא ליראה זו רעה מפני שאין לו עלה
ידועה וכל זה כזב ושקר :

והחמישי מי שיוכל להשיב חלקיו מן הצערים והוא חכם
לא יתכן שלא ישיבם • ואם נעביר על דעתנו שהוא יעשה כן
יבטלו הברואים ואם אי אפשר בלעדיהם בסוף כאשר לא היה
אפשר בלעדיהם בתחלה יהיו אלה החלקים ~~שהם~~ גופים לעתים
וכל חלק מהם יצטייר ויתכן מדה מהומן • ואחרי כן ימלט ויסתלק
ויכנס תחתיו חלק בהפעלות • ועם כל זה לא יתכן שיהיה תכלית
לעתים האל מפני שהכלל אשר הם ממנו אין לו תכלית וזה מה
שירחנו השכל ותמאנה אותו המחשבות הברורות • ואינני חושב
הפתאים בברחם מהיות דבר לא מדבר עד שהאמינו באלה
האולתות כלם אלא כמי שבורה מן החום אל האש ומן המטר
אל תחת המרזבים • חוץ ממה שדחו מדבר האותות והמופתים :

✕ והדעת הרביעית דעת מי שחבר בין אה השנים וחשב כי
הבורא ברא הנמצאות מעצמו ומדברים קדמונים • ויתחייבו באה
י"ז תשובות • הי"ב הראשונות אשר על בעלי הרוחניים ואלה
החמש אשר על מי שחשב כי הבורא ברא הדברים מעצמו והיה
זה יותר סכל משתי הכתות הקודמות • ואם אלה ההבלים כלם
נטו אליהם בעבור יכולת הבורא וחשבו עליו שהוא יכול על כל •
שקר משנוי עצמו ומה שיתחבר אל זה • ואני רואה שיכלתו על
היות דבר לא מדבר יותר קל על הנפש ויותר קרוב אל השכל
ויותר נאות לאותות ולמופתים :

והדעת החמישית דעת מי שאמר בשני עושים קדמונים •
ואה ישירך האהים יותר סכלים במה שנטו אליו מכל מי שקדם
זכרו • והוא שהם מלחיקים שיהיו שני פועלים מפועל אחד
ואומרים כי לא ראו כזה והסכימו על זה ואמרו הנה אנחנו רואים
הדברים כלם שיש בהם טוב ורע נזק ותועלת • וכבר התחייב
שיהיה הטוב אשר שם משרש כלו טוב • ויהיה הרע אשר בס
משרש כלו רע • והביאם זה לומר כי מוצא הטוב אין לו תכלית

מחמשה צדדים • והם המעלה ומזרח ומערב ודרום וצפון • ויש לו
תכלית מלמטה ממקום שהוא ממשש מוצא הרע • וכן מוצא הרע
אין לו תכלית מחמשה צדדים והוא מטה ומזרח ומערב ודרום
וצפון ויש לו תכלית מלמעלה ממקום שהוא ממשש מוצא הטוב •
ואמרו עוד שאה השני שרשים לא סרו נבדלים זה מזה ואחר כן
נמוגו והתחדשו אלו הגשמים מהמוגם • ונחלקו בסבת המוגם
שקצתם חשבו כי הטוב היתה סבתו שירפש הצד הפוגש אותו מן
הרע • ומקצתם חשבו כי הרע היתה סבת המוגו לתקותו בטוב
שיהנה במה שבו מן הערבות • והסכימו כי זה המוג לו עד זמן
כשיהיה כלה תהיה התגבורת לטוב ויחלש לרע ויפסק מעשהו •
והנני כותב מה שיש על אלה מן התשובות בכל שער ממה שטעו
בו • ואומר כי יש עליהם תחלה הארבעה פנים אשר הביאונום
ראיה על החדוש הגשמים • ואחריהם הד' פנים אשר הביאונום ראיה
על היותם לא מדבר • ואחריהם החמש פנים אשר על מי שחשב
שהבורא יתברך בראם מעצמו • ואלה י"ג פנים ועליהם אחריהם
מה שהוא מיוחד בהם ט"ו מינים מן התשובות במאמר הזה חוץ
ממה שיש עליהם במאמר השני • והוא שלקחתי קטבי דבריהם
וסבבתי עליהם אופן העיון ונתקו בו עד שלא נשאר מהם דבר •
והשיבותי אל לבי ראשון ראשון מה שחשבו כי אין בנראה שני
פעלים זה הפך זה מעושה אחד • ומצאתי שהיות שני פעלים
מפועל אחד נכון מכמה פנים • אחד מהם שהאדם יקצוף ויכעס
ואחר כן ירצה וימחול ויאמר כבר רציתי וכבר מחלתי • ואם
הטוב הוא המוחל הוא ג"כ היה הקוצף ואם הרע הוא המוחל כבר
היטיב כאשר מחל • ועל שתי הפנים יחדיו כבר היו שני המעשים
לא • ועוד כי אנו רואים האדם רוצה וגונב וכאשר יביאוהו
להודות יודה במה שחטא ובמה שעשה • ואם הרע הוא שהודה
כבר צדק והצדק הוא טוב • ואם הטוב הוא אשר הודה הוא גם
כן אשר רצה וגנב ועל שני הענינים יחד כבר התקיימו לאחד
השני מעשים • ועוד שאם יהיה הכח הכועס איננו הכח הרוצה •
וכן הכח הגונב איננו הכח המודה ראוי א"כ שלא יזכור הרוצה
בעת רצותו מה שהיה ממנו בעת קצפו ולא יזכור המודה בעת
הודאתו מה שהיה ממנו בעת חטאו ואנחנו מוצאים המוחש בהפך
זה כלו • ואחר כן השתכלתי מה שהכשיר והו מהיות פעל א' לשנים
והנה הוא מופסד משני פנים • אחד מהם שאם נעלה בדעתנו

שיר פ"ח

ששנים שיעשו עשוי אחד ונחשוב שאחד מהם עושה את כלו והשני גם כן עושה את כלו יהיה כל זה הבל כי העושה את כלו לא עשאר לשני מה יעשה ואם נחשוב כי א' מהם עושה את קצתו והאחר עושה קצתו כל העשוי א"כ כבר היה לעושה אחד ואין לו שותף בו:

והפנים השניים כי המעלה על דעת שני דברים יעשו מעושה אחד א"א לו שלא יחשוב לכל אחד מהם שכמו שיכול שיעשה הדבר ההוא כן הוא יכול שיעווב עשותו וכאשר נעלה על דעתנו שתי בחירות זו הפך זו במעשה אחד בחר האחד מהפועלים עשותו ובחר האחר שיעווב עשותו נראה אותו בשכלנו עשוי עווב בעת אחד וזה הפך מבואר והנה אתה רואה אותם שהרחיקו מה שהתקיים בעדות הנראה והודו במה שבטלו הנראה ואלה חמשה תשובות שלשה על הרחקתם שני מעשים מעושה אחד ושתיים על קיומם מעשה א' לשנים ואחר כן אומר ברחו מהיות דבר לא מדבר מפני שלא ראו כמוהו והפילו עצמם בגומץ לא נראה כמוהו ותחלת זה שהם הודו כי כל אחד מהשנים אין לו תכלית מחמשה צדדים אשר לא ראו והיה יותר טוב להם שישימם שיש להם תכלית הקשה על הששית אשר ראו אותה ודנו בהפך זה ועוד שהם במה שחשבו כי הרב מכל אחד מהשנים נפרד בלתי נמוג והם כל דבר שהשיגו מהם לא השיגוהו כי אם נמוג ועוובו להאמין כי הכל נמוג הקשה על הקצת ויחשבוהו בהפך זה ועוד במה שחשבו שהמוג חדש בלתי קדמון לא היה לפניו מוג ומה הודיעם ואולי שני הענינים לא סרו נמוגים ונפרדים עד אין מספר ועוד במה שחשבו שהם עתידים להפרד אחר זמן ומה הודיעם שזה יהיה ואולי לא יהיו נפרדים לעולם הקשה על הנראה לו שמה יפרדו וימוגו בעתיד לאין תכלית ראה איך ברחו מהיות דבר לא מדבר מפני שלא ראו כמוהו בנמצא והסכימו על חלקים בלתי נמוגים ושהם אין להם תכלית ובמוג לא היה מוג לפניו ובהפרד לא יהיה אחריו מוג ולא ראו דבר מזה לנמצאות אך ראו הנמצאות בהפך זה ואלה ארבעה תשובות אחרות ואחר כן עיינתי עלות המוג אצלם ומצאתים נפסדות שתיהן והוא כי הפועל אם היה כשאר אמרו קצתם בכון הטוב כבר שב רע בהתעורבו עם ² הרע בכוננו בקשת הרע ואם הוא בכון הרע כבר נהפך המכוון מעצמותו וזה מה שממאנים להודות בו ועוד אם הוא המוג

מפועל הטוב לא הגיע אל מה שכוון מהרעות הצד הממשש אותו.
 אבל אנחנו רואים צערו בהכנס הרע יותר גדול מהמשוש וזה
 תאר עצל פתי. ואם הוא הפועל לרע כבר הגיע אל בקשתו והנה
 אנחנו רואים אותו שיערב לו הטוב ויאכלהו וישתהו וירצה אותו
 ויקרב אליו ועל שני העניינים כבר נפל היאוש מגבור הטוב על
 הרע. ואחרי כן התבוננתי אפני המזג אחר שהיו נפרדים וראיתי
 המוחש דוחה את זה כי אנחנו רואים האש מתרחק מהתחבר
 אל המים ונראה האויר בורח מהתערב בעפר וכאשר יהיו חלקיהם
 המעטים על זה ההמנע כל שכן שימנעו חלקיהם הרבים ולא
 ישלם המזג לעולם וזה מבואר. ועוד אם העם נתלים בהקשה
 יש לנו עליה אלה השלשה תשובות אחרונות. ואם מצד ההגדה
 אומרים המאמרים האלה ההגדה הברורה לא תהיה כי אם מדרך
 הנבואה וכל נביא איננו כי אם אחרי המזג ובוה שלש טענות.
 הראשונה שאתרי הפרדו ממוצא הגמור אינו יודע מה יהיה
 מהמוצא ההוא. והשנית כי בהתערבו עם הרע כבר נשתנה
 צדקו ולא יהיו הנפשות בוטחות בו. והשלישית כי הנביא אין
 מתקיימת לו הנבואה כי אם באותות המלאות. והאותות המלאות
 לא תהיינה כי אם בחדוש מה שאין בטבע ולא כמנהג והם
 מכחישים מה שהוא הפך הטבע והמנהג והם מביאים ראיה תמיד
 במה שהם סוברים בטבע ובחק. וזה ממה שמרחיק אותם מטענת
 הנבואה כי לא יתכן אצלם להביא מופתים עליה וזה השלמת
 החמשה עשר פנים. ואני עתיד לזכור אחריהם פנים אחרים
 במאמר השני מאמר היחוד בעזרת האלהים ואמצתו. ולא תנוח
 דעתי אחר כן במקום הזה על כל מה שזכרתי עד שאבאר כי זה
 הדבר אשר החזיקו בו העם הזה ר"ל החשך אינו הפך האור אבל
 הוא העדר האור. ואם יאמרו מאי זה טעם אתה אומר כי אין
 החשך הפך האור אביא בזה ג' ראיות. אחת מהן כי האדם
 אינו יכול לברא שרש והנה אנחנו רואים אותו כשהוא עומד
 לשמש וישים כפו האחת על השנית כמו קובה יהיה מה שיש
 ביניהם חשך והאדם אינו בורא שרש החשך. אך סך בעד האור
 מהגיע אל האויר אשר בין כפיו וחשך מפני שחסר האור.
 והשנית כי אני רואה את האדם יש לו צל כשהוא עומד לפני
 נר א' ואם נקיפהו בנרות רבים לא יהיה לו צל ואין בכח האדם
 לכלות שרש מהשרשים אבל המציא האור אשר היה נעדר בקצת

ת
 ת
 ת

ג

ומוט
 - -

לפיך 57

האור המקיף את האדם - והשלישית כי לא ראיתי שני גופים
 זה שיהפך אחד מהם וישוב האחר על השלמות כאשר לא יהפכו
 המים אש ולא האש מים - וכאשר ראיתי האור החשוך ישוב
 מאור ידעתי כי החשך איננו הפך האור אבל הוא העדרו - ואחר
 כן מצאתי שאר המוחשים על הדרך הזה והוא שהאור מקבל
 הקול מן המדבר ומגיעו אלינו ואם לא יקרעו קול לא נשמע דבר
 ולא נאמר באור ההוא איננו משמיע הפך הקול אבל הוא העדר
 הקול - וכן המאמץ בריח כי האור מקבלו באי זה מקום שיהיה
 ומגיעו אלינו ואם לא יהיה לא נריח דבר ואין זה הפך הריח אבל
 הוא העדרו - וכן האור מקבל האור ומגיעו אל עינינו ואם לא יהיה
 אור לא נראה דבר ואין זה הפך האור אבל הוא העדר האור -
 וכאשר ראיתי הגופים העבים מונעים האור ונרמה לבני אדם כי
 הצל יולד מהם אמרתי אולי יטענו כי החשך יולד מן העפר -
 והתבאר לי כי אם היינו לוקחים גוש עפר ועמדנו במקום השמש
 וזרינו את עפרו באור לא היינו רואים לחשך מקום כלל - ונאמר
 עוד אולי הם טוענים באדם אשר הקיפוהו הנרות כי צלו שב אל
 גופו וידעתי שאם היה זה כן היה משחיר הנראה מגופו - ואלה
 דברים נראים מוחשים דוחים התחדשות השבושין אשר נאמרו
 כי החשך באור ואני יודע כי האהים ספר על עצמו (יטעיה מ'סז)
 שהוא יוצר אור ובורא השך - ואומר במה שהוא נאות למוחש
 הזה כי הוא ברא האור המקבל האור והחשך במציאה והעדר
 כאמרו אחריו (טס טס) עושה שלום ובורא רע - ואנחנו מסכימים
 כלנו כי הבורא לא ברא רע אך ברא לדברים אשר הם סובלים
 שיהיה לאדם בהם שלום ורע בבחירתו שאם יאכל המאכל
 כפי צרכו וישתה המים כפי צרכו יהיה זה שלום ואם יקה מהם
 מה שאינו סובל יהיה זה רע - וכאשר אני עתיד לבאר במאמר
 הרביעי בשער הצדק - אבל יחס האור והחשך לבריאתו בעבור
 רוע מחשבת מי שהאמין בשנים ועל כן אמר יוצר אור ובורא
 חשך והודיענו עוד כי יש לאור ולחשך תכלית וכאשר השיבונו אל
 העם הזה באמרו (ליוז כ"ו י) חק חג על פני מים עד תכלית אור
 עם חשך :

ש

מבין

שגש

ת"י י"ב ה

והדעת חששי דעת מי שהודה בארבעה יסודות - אלה
 חשבו שכל הגשמים מורכבים מארבעה יסודות והם החום והקור
 והלחות והיובש שאלה הארבעה היה כל אחד נפרד בתחלה ואחר

אם קדמות המים והאוויר מפני שהתורק ספרה על עגלת האש
 והעפר (בראש' ח' ח') בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ
 אבל סבר על המים והאוויר שהם קדמוניות מפני שהשב שענין
 (סס סס ב') והארץ היתה תהו ובהו ורוח וגו' המים . שהם כן
 קודם הבריאה . וזה מאמרו אולת גמורה כי התורה לא אמרה
 והארץ היתה אלא אחר שהקדימה בראשית ברא אלהים והיתה
 הארץ כאשר נבראת עפר ומים ואוויר וכבר ספר הכתוב על הרוח
 באמרו (עמוס ד' י"ג) כי הנה יוצר הרים ובוגא הרוח . ועל המים
 התחתונים באמרו (תהלים ל"ס ס') אשר לו הים והוא עשהו . ועל
 העליונים באמרו (סס קמ"ח ד') והמים אשר מעל השמים כי הוא
 צוה ונבראו :

והדעת השביעי דעת מי שאמר בארבעה יסודות וההיולי .
 ואלה הם יותר סכלים מכל מי שקדם זכרם מפני שקיימו העשוי
 עושה וקיימו הדברים לא עצם ולא מקרה ויתחייבו הי"ו הייובים
 אשר על בעלי הטבעים ועמם החמשה הייובים שעל בעלי הרוחניים
 ואלה אחד ועשרים . וכאשר נאמר לאלה השתי כתות כאשר
 אינכם רואים עושה הגשמים האלה למה אמרתם שהטבעים עשו
 אותם ולמה לא אמרתם שאין להם עושה . נמצאם שאומרים אף
 על פי שלא ראינו להם פועל בנראה צריך שנאמין שיש להם
 פועל שאיננו נראה שאין פעל הווה כי אם מפועל . וראיתם זאת
 בעצמה מבטלת שיהיה הדומם עושה דבר כי אין אנו רואין
 פועל כי אם בוחר . ונמצאם עוד אומרים ראינו המים כשפוסקין
 אותם מן האילן לא יעשה פרי והוא ראה כי מעשה ההפרות
 למים . ונאמר כי בורא הגוף בלא סבה יכול שיבראהו בסבה
 כי לא יתכן שיהיה יכול הדבר הגדול וילאה מהקטן וכיון שאין
 פעל כי אם מבוחר יתחייב שיהיה הבוחר הוא אשר עשה הפרי
 בסבה היא המים . ונמצאם עוד אומרים כבר הסכמנו כלנו על
 שהאש שורפת ולמה יחסתם הפעל לזולתה . נאמר כאשר
 הסכמנו על שהסכין כורת והפעל איננו כי אם למניעו ואפשר
 שיהיה למניע ההוא מניע אחר . כן נאמר כי האש שורפת ולאש
 מניע הוא האוויר ולאוויר מניע הוא הבורא והפעל אם כן לבורא
 אשר הוא המניע הראשון . וכבר אמר הכתוב במעשים שהם
 למניע הראשון באמרו (ישעיה י' ט"ו) היתפאר הגרון על החוצב
 בו אם יתגדל המשור על מניפו כהניף שבט את מרימיו כהרים

מטה לא עץ • והבאתי אלה השבושין בסוף אלה הדעות שלא יפגשום קצת התלמידים ויתבלבלו :

והדעת השמינית דעת מי שאומר כי השמים הם הפועלים את הגשמים והוא משים אותם קדמונים ואינם מאלה הארבעה טבעים אך הם מדבר חמישי • וכאשר ישיבו עליו מהום השמש הוא אומר כי אין עצמה הם אבל היא מחמימות האויר מרב סבובה ויגיע אליה חומו • ואומר זה מביא ראיה על השמים שהוא טבע חמישי מפני שהוא רואה תנועתם עגולה בהפך תנועת האש או האויר אשר הם למעלה והפך תנועת העפר והמים אשר הם למטה • וכבר טעה טעות מבוארת במה שהביא ראיה ממנו ובמה שהביא ראיה עליו • ואני מבאר הכל • ואומר כי אופני טעותו במה שהביא ראיה מן השמים כי אלו היתה אש היתה תנועתה למעלה כאשר אנחנו אומרים כי תנועת האש עצמה הטבעית היא הסבוב והראיה על זה תנועת השמים אשר היא אש גמורה כאשר התבאר לנו מתנועת השמש המוחשת אך זאת התנועה שתראה לאש למעלה היא מקרית בעבור שתצא מעגלת האויר וכאשר תצא מעגלת האויר ותגיע אל מוצאה תשתנה תנועתה הסבובייה • וזה כמו האבן אשר אין לה תנועה במוצאה אבל היא שוקעת וכאשר ישליכה למעלה תתנועע למטה עד שתצא מעגלת האויר וכאשר תצא ממנה יראה טבעה שאין לה תנועה • וכאשר נראה האבן אשר אין לה תנועה מתנועת בהכרח עד שתגיע אל מוצאה תהיה האש אשר יש לה תנועה סבובייה יותר קרובה להבנתנו שתתנועע תנועה זולתה עד שתגיע אל מוצאה • הלא תראה כי האיש הזה בעבור זה הספק החלוש חייב את נפשו להאמין בדבר חמישי שאיננו מושכל ובא ליחס חום השמש שהוא מוחש אל האויר לא אל עצמו • וזה תמה מעצתו שישים הברור ספק והספק ברור קיים ויברר מהיות דבר לא מדבר מפני שלא ראה כמוהו והוא מאמין בטבע חמישי ולא ראה כמוהו • ויתחייב עוד בהפסד אמונתו שעצם השמים יש לו תכלית וכחו אין לו תכלית ובעבור זה אינם אצלו כלים וזה תחלת מה שהקדמנו לסתור דבריו ושאר השנים עשר מאמר' הקודמים • ועם כל זה אשיב עליו במה שטען מקדמות השמים מד' פנים אחרים • תחלתם סדור הגלגלים והוא שהדבר הקדמון לא תהיה קצתו יותר ראוי במעלה החשובה מקצתו האחרת ואם הפנימי הוא החשוב או החיצון הוא

י תנח"מ

1

2

הגלגל

מחוייב הטענה • וכן המאמר בסדרור הכוכבים כי קצתם בגלגלים
השני מפורובם בגלגל החיצון • והשניים מהשיגנו השמים בעינינו • וידוע
שעינינו אינם משיגים כי אם מה שהוא מאלה הארבעה יסודות
כי טבעיהם מתחברים עם טבעי עינינו אבל אם יהיה יסוד חמישי
נמצא אין לו בעינינו דבר דומה שידבק בו ויראנו החוש אלא אם
יחשוב שיש בנו גם כן מאומה מן הטבע החמישי וזה שאיננו חושב •
והשלישיים מהתוספת והחסרון • והוא שכל יום חולף מהזמן
לגלגל הוא תוספת על מה שחלף וחסרון מן העתיד ומה שהוא
סובל התוספת והחסרון יש תכלית לכתו ותכלית מחייבת החדוש •
ואם יתגבר חושב ויחשוב כי חליפת יום מן הימים לא תוסף על
מה שחלף ולא תחסיר ממה שעתיד נקח המציאה והנראה •
והרביעיים מהתחלפות התנועות • והוא שהכח אשר אין לו
תכלית לא יתחלף בעצמו וכאשר ראינו תנועות השמים מתחלפות
עד שקצתם נערכים אל קצת על שלשים כפל ועל שלש מאות
וחמישים וחמש ועל יותר מזה ידענו שכל א' מהם יש לו תכלית •
וביאור זה שהתנועה המזרחיית לגלגל הגדול תראה סובבת בכל
יום ולילה פעם אחת • והתנועה המערבית לכוכבים הקיימים תנוע
בכל מאה שנה שיעור מדרגה אחת • ועל הערך הזה לא תסוב
סבוב שלם כי אם באלף שנה יהיו ימים י"ג אלף אלפים וק' מ'
אלף יום • אלה כפלי התנועה המזרחיית מלבד מה שיש בין זה
מן התנועות • ומה תאמר בכח שתעבור תנועתו זה המעבר איך
לא יהיה לו תכלית • ואלה הי"ז פנים על האומר זה מלבד טענת
האותות והמופתים • ואמרו הספרים כי השמים לא יעשו דבר וכל
מעשיהם הם ליוצרינו יתברך • הוא אמרו (ישעי' י"ד כ"ג) היש בהבלי
הגוים מגשמים ואם השמים יתנו רביבים הלא אתה יי' אלהינו
ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה • ואמר עוד (שם מ"ס י"ב)
אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידו נטו שמים וכל
צבאם צויתי :

וחדעת התשיעי דעת המקרה • אלה האנשים חשבו כי
שכלם הורה אותם שהשמים והארץ היו במקרה בלא כוונת מכון
ולא פועל ולא בוחר ולא דומם • וכאשר שאלו אותם איך יעבירו
זה על דעתם אמרו כי גשמים לא יודע מה הם נקבצו אל המקום
הזה ונרחקו ונלחצו ומה שהיה מהם קל מהר לעלות למעלה ושב
שמים וכוכבים ומה שהיה מהם כבד שקע למטה וצף עליו הלח

והתמצע בינם הרפה וסבב אותם הוא האויר והשוה אותם
 והעמידם * ואין ספק שאלה יותר סכלים מכל אשר קדם זכרם *
 ויתחייבו מהתשובות עליהם השנים עשר פנים אשר הקדמנום
 ומתחייבים עוד אלה השלשה פנים אשר אני מספר אותם *
 תחלתם שהדבר הבא במקרה ויוחס אל דבר טבעי ויהיה הדבר
 ההוא בטבע וזה במקרה ואם יהיה כל דבר במקרה מה הוא הדבר
 שיהיה בטבע * והשני כי הדברים הנופלים במקרה מעטים
 בשיעורם ואם יהיו כל הגשמים הם הדבר המעט א"כ מה הוא
 הדבר הרב * והשלישי שהדבר הנופל במקרה אין לו קיימא
 מפני שאין לו שורש הולך עליו ולא משך שמכלכל אותו ההתמדה
 אם יהיה כל דבר אין לו קיימא מה הוא אשר לו קיימא * ואלה
 ירהמך האלהים דברים מופסדים והיוות שאין להם קיימא בעת
 המבחן והגסיון * וכאשר בארתי טעותם במאמרם במקרה כן
 אבארהו בשאר מה שסברו וחשבו * ואומר כי מאמרם כנהדברים
 באו ונקבצו ונרחקו יראה לנו מאין באו * והם יודעים מקום שהיו
 בו זולת זה אשר קצתם מקום לקצתם * ומאין זה דבר ברחו ואיוה
 דבר היה סבת עזיבתם לראשון והליכתם אל השני * ואחר כן
 יאמרו איך היו מקודם זה הקבוץ העל מה שהם או על זולתו *
 ואם הוא ענינם בהפך מה שהם עליו איך חושבים האיכות ההיא *
 ואחרת מאולתם אמרם כי כל דבר מזהיר חלק עלה מהם למעלה
 מורה אמרם זה על שהם סוברים שהכוכבים כשיעור החול או
 הברזל או אשד ימצא בארץ ולא ידעו כי א' מן הכוכבים ככל הארץ
 כפלים רבים והם רחוקים מזה והוא מהם והרומה לו מרומם *
 אחר כן אומר ואם הם אומרים אמת על המקרה ימציאוהו שיתכן
 החתברות חלקי בית מאבנים ועצים מעצמם ויפסלו ויתרכבו עד
 שיהיו בית או יתחברו חלקי הספינה מעצים וברזל ויתחזקו מאיהן
 ויבאו בים * וזה מה שלא ימציאונו נראה ולא יכשירוהו במאמר
 שלא יחשבו לפתאים * וכאשר תחבר אלה השבעה תשובות אל
 מה שקדם תהיינה תשע עשרה חוץ ממה שנתברר באותות
 ובמופתים :

והדעת העשירי הדעת הידוע בקדמות * והוא דעת מורכב
 מצלעות רבות * אפשר ששתפוהו עם ההיולי ואפשר ששתפוהו
 עם הארבעה טבעים ואפשר ששמוהו נפרד לברו * ואומרים בעליו
 כי הדברים כלם לא סרו על מה שאנחנו רואים מהארץ והשמים

והצמח והחיים ושאר המקרים אין להם תחלה ולא סוף. והגדולה
 שבטענתם שהם אין מאמינים אלה במה שיפול עליו ראותם ולא
 השיגו חושיהם לגשמים האלה תחלה ולא סוף. ואלה ירחמך
 האלהים אשר אני חושב שבבני אדם מה שיחשב שהם מלאים
 המתוכה עמהם שלא תחקיים עליהם טענה. ואבאר שאלה יותר
 סכלים מכל מה שקדם זכרו ובאלהים אעזר ואביאם במטה הויכוח
 עד שאביאם אל ההודעה בידוע. ואומר כי תחלת טענתם שאחר
 שאמרו שלא נודה כי אם במה שיפול עליו חושינו הודו במה
 שלא נפל עליו חושם כי לא אמרו לא ראינו תחלת הגשמים וסופם
 ויצדקו על חושם אך הם אומרים כבר התברר לנו שאין להם
 תחלה ולא סוף וזה ענין לא יתכן שיראוהו בחוש. וכאשר ישבו
 לטעון שהם השכילוהו בשכל הקשה על המוחש יעובו שורש
 טענתם ויודו בידוע בלתי המוחש אך אני מוצא אותם סותרים
 דבריהם שכל אחד מאמין שהמדינות אשר הלך בם והמעשים
 אשר עשה ובני אדם שראה והחשבון אשר חשב וכבר רחקו
 מעיניו או מתו אמת והוא אינו רואה אותם בחושו מפני שרחקו
 ממנו אבל הוא יודע בשכלו אשר קבל צורתם ודמותם ונטבעו
 אצלו. אבל אני רואה אותם סותרים דבריהם אחר שישמעוהו
 ויראוהו. והוא שחוש הראות אין לו ממשלת על השמע וחוש
 הטעם אין לו ממשלת על המשוש. וכאשר יגיעו חושי האדם
 לדבר שיש לו מראה וקול וטעם ומשוש אם לא יהיה הנה מדע
 תקבץ בו הנפש כל אלה המוחשים לא תגיע אליהם. ואחר כן
 אני מוצא כל אחד מהם כשהוא רואה אדם ואחר כן ישאלוהו
 הראית אותו אומר כן. ואם המענה הוא לחוש הוא איננו מדבר
 ואם המענה לדבור הוא לא ראה מאומה. וזאת ראיה שיש הנה
 מדע צפנהו חוש הראות והליץ בעדו הדבור. ובאמרם כי אין
 מדע כי אם מה שיפול עליו החוש הם עוזבים זה השרש. והוא
 שהם כשאין להם לקיים דבר כי אם בחוש אם כן אין להם גם
 כן לבטל כי אם בחוש ומי יתן שיאמרו באי זה חוש בטלו כל
 מדע בלתי המוחש בראות או בשמע או בזולת זה. ובמצאנו שהם
 יראים מהדברים שיש לירא מהם כמו הבית הרעוע שיפול עליהם
 ויקוו הדברים המקווים כמו הזרע והלידה ממה שיורה כי כלם
 מתנהגים במדע ולא בחוש לבד כי אין החוש נופל על תקוה
 ויראה. ובמה שאנחנו רואים אותם שהם מתרפאים בעת החולי

וכ"ש ברפואות הנמאסות אשר הם מרגישים בצערם והם חושבים
 שהם עושים בטבעם ראייה שאינם סומכים על החוש כי אם על
 המדע. ובשאלנו אותם על השלג אשר עינינו רואות אותו יורד
 מן האויר אם הוא חלק מן האויר יתבאר ענינו שאם ישימוהו
 חלק מן האויר יבערו. ואם ישימוהו חלק מן המים ויאמרו אבל
 האויר הקפואו כבר הודו בידוע ועובו המוחש. וכ"ש אם יודו
 בהיותו אד קודם היותו מים ואי זה סבה העלתהו מן הארץ או
 היתה לסבה ההיא סבה אחרת וכ"ש שכבר הודקו במה שיש אחר
 המוחש. ואנחנו לא נסיר שוטנו מעליהם עד שנביאם מהאמונה
 במוחש א האמונה במה שסמוך לו. ואם יש שם שלישי א מה
 שסמוך למה שסמוך לו ואם יש שם רביעי אל מה שסמוך למה
 שסמוך לו וכן לעולם עד אשר ישלם המדע ונורהו בו על החדש
 הדברים. ואלה השמונה פנים הם חיובים בהם עם השנים עשר
 הראשונים רצוני לומר החדוש וארבע ראיותיו וארבע ראיות
 המחדש וד' ראיות היות דבר לא מדבר ויהיו עשרים. ומי שיש
 מהם שחבר ההיולי א מאמרו יתחייב במה שיש עליו מן התשובה.
 ומי שיש מהם שחבר הטבעים אל מאמרו יתחייב מה שיש
 עליהם מן התשובות. והספרים כבר חברו הודוע אל המושכל
 ואל המוחש ואל הטבע באמרו (ליוצ י"ב י"א) הלא און מלין תבחן
 וחזק אכל יטעם לו. בישישים חכמה וארך ימים תבונה.
 והדעת האחר עשר הוא דעת בעלי העקשות. אלה שמים
 הנמצאות קדמוניות מחודשות יחד כי אמתת הדברים אצלם
 אינה אלא כפי הדעות והם יותר סכלים מכל שקדם זכרו. ותחלת
 מה שאבאר מסכלותם כי הדברים לא היו בעבור הדעות אבל
 הדעות היו בעבור הדברים שיבינום על אמתם והפכו אלה
 הכסילים הדבר ושמו הדברים הולכים אחר הדעות. וכבר
 הקדמנו בפתיחת הספר הזה דברים קצרים בענין הזה והנחתו
 דבר אחר בו אומר אותו הנה. והוא שאלה חושבים כי הדבר
 כשהולקים בו שנים יאמינהו האחד על דרך אחת ויאמינהו השני
 על דרך אחרת יתחייב שיהיה לדבר ההוא שתי אמתות ומאמרם
 זה מביא א דרכים רבים מן ההפסד ואזכור מהם שבעה. אומר
 כאשר מחייבים שתי אמונות שיהיה לדבר שתי אמתות כן יהיו
 חייבים שהאמונות מחייבות לדבר עשרה אמתות. ואחר כן
 התחייבו שעצם הדבר אשר יש לו עשר אמתות בעבור עשרה

מאמינים שיהיה בכל עת שיראה אדם אחר לדבר שהוא אמונת
אחד עשר תוסיף אמת אחת באמתותיו ושיהיה בכל עת שתבטל
אצל אדם מן העשר אמונות שתבטל בזה אחת מאמתותיו ושלא
יפסקו על דבר בעצמו כמה יש לו מן האמתות כי לא פגשו כל
בני אדם וידעו כמה יש לו אצלם מפני האמונות • ויתחייבו עוד
שאם בני אדם יהיו טרודים שלא יעינינו באי זה דבר ולא האמינו
לו ענין כלל שיבטל הדבר ההוא ולא תהיה לו אמת כלל • וכאשר
יתחייב כי השתי דעות שהם בשתי ראיות מקנים הדבר הא' שתי
אמתות יתחייב כמוהו בשתי הדעות שהאחד מהם בראיות והשני
בזדון • רוצה לומר שמוזידים בו לומר השקר שיקנו הדבר שתי
אמתות ויהיה כוב מי שכוב על פלוני החי ואמר שהוא מת מקנהו
אמתת המות כאשר הקנהו צדק מי שצדק עליו החיים • וכאשר
יתחייב זה בשני מאמרים האחד צדק והא' כוב יתחייב גם כן
בשני מאמרים שניהם כוב ויהיה או המראה האדום כשיראו
אותו השנים ומאמין האחד שהוא לבן והשני שהוא שחור יהיה
המראה ההוא לבן ושחור יחד ותבטל אמתתו אשר היא האדום
חוץ ממה שהם חייבים במה שכתבנוהו מאמתות הדברים בפתיחת
הספר הוה ומן הראיות הנזכרות בחדוש • ואמר הכתוב במי
שחשב שהדבר הולך אחר אמונתו ונעתק עם מחשבתו (ליזב י"ח ג')
טורף נפשו באפו הלמענך תעוב ארץ :

והדעת השנים עשר דעת העמידה • אה האנשים השבו
כי האמת הוא שיעמוד האדם ולא יאמין בדבר כי אמרו כי העיון
רב ספקות ואנחנו רואים/כמו הברק הלוחט לא יאצר ולא יתפש
והראוי שנעמוד מהאמין • ואלה יותר סכלים מאנשי העקשות
מפני שהם חברו אל האמתת הנמצאות שקרים ואלה עמדו
מהאמת והשקר יחזק • וראיתי לבאר מה שיש עליהם בזה להשיבם
בו אל האמת כי הם יתוקנו בדבר עמהם בדרך העיון אם לא
טבעו באולת שנתיאש מהם כמו הכת אשר אחריהם • ואומר
אם תהיה אצלם אמתת כל דבר העמידה ממנו הם חייבין שיעמדו
מן העמידה ולא יגורו עליה שהיא האמת ולא דנתי עליהם בזה
עד שדנתי בו על עצמי כי כאשר האמנתי כי המדע אמת האמנתי
שבו ידעתי שהוא האמת • ואחר כן אומר כי דבריהם עם המדברים
עמם לחייבם בעמידה יוצאים בזה ממה שטענוהו ובאים להצדיק
במדעים ולולי זה לא היו חושבים לקיים העמידה • ואומר עוד

T. 18

7

כי רוצם עמנו אל שכלם בעת הצרך א ההנהגה כאשר הם רצים
אל ראותם בעת שהם צריכים לראות ואל שמעם בעת שהם
צריכים לשמוע יבטל עמידתם ויאמת המדעים כמו החושים
ואומר עוד כי מה שהם שוכרים האומן הבקי והרופא המומחה
והמשער המופלג ממה שמורה כי לא יאמינו בענין העמידה ואו
היה הדבר כן היו לוקחים כל מי שימצאוהו ואומר עוד כי זכרם
מה שהיה מן הפעלים ומה שקרה להם מן המקרים וכל שכן
אם יגורו עליו העדות ממה שמבטל העמידה ויקיים האמתות
ואומר עוד כי השתמשם במחשבה בכל דבר שיש לו אחרית
מבקשים שתהיה אחריתו טובה ולא רעה בטול העמידה והכנע
אל האמתות ואומר עוד כי מה שהם משבחים המטיבים ומגנים
המריעין וכן שהם מצדיקים הצדיקים ומכזיבים הכוזבים ממה
שמבטל העמידה ומקיים האמתות ואלה הארבעה עניינים עם
מה שקדם בפתיחת הספר יעירום על אמתת האמת ונורם בו על
חדוש הדברים וכמו שצותה החכמה ואמרה (משלי ה' ה') הבינו
פחאים ערמה וכסילים הבינו לב :

והדעת השלשה עשר דעת הסכלים : זהם העם אשר
עם הכשתם המדעים כחשו המוחשות עוד ואמרו כי אין אמת
לשום דבר כלל לא לידוע ולא למוחש : זהם יותר סכלים ממה
שקדם וזכרם כי הם כאשר יאמר להם היתכן שיהיה הדבר הקדמון
לא חדש או חדש לא קדמון או חדש וקדמון יחדיו או לא חדש
ולא קדמון יאמרו כן : וכאשר יאמר לאחד מהם יתכן שיהיה
האדם ההוא אדם לא חמור או חמור לא אדם או אדם וחמור
יחד או לא חמור ולא אדם אומרים עוד כן : ומי שהביאתהו
האולת או הוציאתהו העקשות אל ענין כזה אין אופן לדבר אתו
ולא תועלת בהתוכה עמו והוא שכל ראיה שתשיב עליהם בה
מכחישים בה ומחזיקים בעקשות ובהבהלה : ובכמוהם אמר
הכתוב (סס י"ח ה') בכל תושיה יתגלע : ואמר עוד (סס כ"ג ט')
באוני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך : ומי שמתוכה עמהם
ויאמר להם במדע אמרתם שאין מדע או באולת או יהיו במבוכה
מפני שאין אצלם לעיון דרך אמת : אך הפנים ירחמך האלהים
בוה שירעבו עד שיתרעמו מהרעב ויצמאו עד שיוגיע מהם הצמא
ויוכו המכות המכאיבות עד שיבכו ויועקו : וכאשר יבטאו בהודאה
בכאב כבר הודו במוחש וכאשר יבקשו המאכל והמשתה והמנוחה

כבר הודו בתחלת דבר שסמוך למוחש • ולא נסור מהם להעלותם מדבר אל דבר עד שנעלם אל המדע השלם ונורם בו שהדברים מחודשים ואם הם לא יודו בדברים אלה כבר נפלו ביאוש הגמור מהתקן • ובם אמר הכתוב (סס ל"ז כ"ב) אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו :

וראוי לבאר הנה דעות אחרים מלבד אה השנים עשר אבל אינם שרשים אך קצתם סעיפים משרש אחד וקצתם סעיפים נקבצו משני שרשים או משלשה ואין צריך לזכרם הנה ולא להשיב עליהם • אבל בזכרי אה השנים עשר שרש ובארי השבר עליהם בטלתי בזה סעיפיהם ונכרתו פארותם והתקיים השרש הראשון כי הדברים מחודשים ושמחדשם חדשם לא מדבר כאשר בארתי ופרשתי • וכיון שהשלמתי ביאור הדעות האלה ומה שהביא ממנו ראיה כל א' מהם על דעתו ומה שיתחייב לו מן הטענות אסמך לדברים האלה מה שאפשר שישאלו עליו קצת בני אדם בשער הזה • ואומר כי הם שואים אם יהיו הדברים מחודשים איך יאמר החכם (קכלת א' ד') דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת • ואבאר ואומר כי החכם לא רצה בזה עמידת הארץ לאין תכלית אך שם המאמר הזה ראיה על הרושה • והוא ממה שראינו אותה שאין החדושים נפרדים ממנה כי דור הולך ודור בא מאנשים ובעלי חיים וצמח והיא כן עומדת עד סוף עולמה התבאר לנו בזה שהיא מחודשת כי מה שאיננו נפרד מן החדושים מחודש מפני שהחדוש כולל אותו • ואולי חושב יחשוב ויאמר איך יבא דבר לא מדבר ונאמר אלו היו הברואים מגיעים לעמוד על זה איך הוא לא היינו חייבים שייחדהו שכלנו לבורא הקדמון כאשר נהיה כלנו משיגים אבל דנו השכלים ביחד הבורא בפעל הזה מפני שאין דרך לנברא לעמוד עליו איך הוא ומי שיצריכנו להראותו ואת האיכות הוא מצריך שנשים עצמנו ונשימנו בוראים • אבל נשקוף עליה בשכלנו מבלי שנדמה אותה ולא נציירנה • או שמא יחשב במקום הארץ ויאמר אי זה דבר היה במקומה זה • ומאמרו זה אמנם מביא אותו סכלותו בגדר המקום וסברתו • כי ענין המקום הוא מה שהוא מושם תחת הדברים ותבקש נפשו מקום למקום ורואה שאין לזה תכלית ויהיה נבוכ • וצריך שאבאר כי אמתת המקום איננו כמו שחשב אבל הוא פגישת שני הגשמים המתמששים ויקרא מקום משושם מקום אבל ישוב כל א' מהם

מקום לחבירו • והארץ עתה בסבובה קצתה מקום לקצתה וכאשר
לא תהיה ארץ ולא גשמים יבטל שיאמר מקום בשום פנים •
ושמא יחשב ג"כ בזמן ויאמר קודם שהתחדשו מקום הגשמים
האלה איך היה הזמן ההוא ערום מהנמצאות כלם • וזה עוד אין
אומר אותו כי אם מי שהוא סכל בגדר הזמן ויחשוב כי הוא דבר
יוצא חוץ לגלגל ושהעולם כלו בו • ואין אמתת הזמן כן אבל אמתתו
השארות הנמצאות האלה ענין אחר אשר מהגלגל ומה שלמטה
מזמנו וכאשר לא יהיו אלה הנמצאים בטל שיאמר זמן בשום צד •
ושמא עוד ימעטו בעיניו אלה הגשמים ויאמר זאת היא כל היכולת
וכל החכמה • הנה נאמר לו ברא מה שידע שנשיגהו ונדעוהו
ונשמרהו ויספיק לנו לקבל הוראה בו על אלהותו • ואם יאמר
ההניח דבר שלא ברא אותו נאמר הלא הוא בורא כל דבר •
ואולי יאמר איך יקבל השכל כי אין לעולם כי אם ד' אלפים
ושש מאות ותשעים ושלש שנה • ונאמר כי כאשר נאמין
עולם נברא א"א לו בלא התחלה התראה אם היינו אנהנו הברואים
בשנת מאה לבריאת עולם ההיינו תמהים ומכחישים את זה כל
שכן שלא נכחישהו בזמן הזה • ואולי יאמר בלבו כאשר יהיה
אצלנו מי שעזב דבר שהוא פועל בעזיבתו ההיא ולא סר הבורא
עזב הדברים עד שבראם וכיון שעזיבתו ההיא נקראה פעל לא
נעדר עמו פעל עם ארך הזמן ונאמר כי לא היו עניני בני אדם
פעלים כי אם מפני שהם פועלים המקרים כי אם לא ירצו יכעסו •
ואם לא ישנאו יאהבו • אבל הבורא פעלו שיחדש הגשמים
והגשמים אין להם הפך שיהיה כאשר יעזבם כבר פעל אותם
אך כאשר יעזב לחדשם לא ימצא דבר זולתו • ואולי יחשב לאי זו
עלה ברא הבורא אלה הנמצאות ובוה שלש תשובות • הראשונה
שנאמר בראם לא לעלה ולא יהיה עם זה לבטלה כי האדם יהיה
פועל לבטלה כשהוא פועל ללא עלה מפני שהוא מניח תועלתו
וזה מרומם מהבורא • והשנית שרצה בזה להראות החכמה
ולגלותה וכמו שאמר (תהלים קמ"ב י"ג) להודיע לבני האדם גבורותיו •
והשלישית רצה בזה תועלת הברואים במה שמנהיגם בו
ויעבדוהו וכאשר אמר (ישעיה מ"ח י"ז) אני יי' אהיך מלמדך לחועיל
מדריכך בדרך תלך • ואם יאמר למה לא בראם קודם הזמן הזה
נאמר כי לא היה זמן שנשאל עליו ועוד כי זה דרך כל בעל בחירה
שיעשה בכל עת שירצה :

ו"א

853